

Iz spominov na Otona Župančiča

Josip
Vidmar

Ko sem se nekaj dni po bombardiranju Beograda, ki sem jih preživel že v Zagrebu, vrnil v Ljubljano, Jugoslavije tako rekoč ni bilo več. In anarhični in kaotični premor med izbruhom sovražnosti in zasedbo Slovenije sva po najini osebni odločitvi porabila za to, da bi slovenske politike odvrnila od misli na proglasitev samostojne Slovenije. Takoj nato pa je prišla okupacija. Seveda sem še hodil v gledališče, kjer sva se v pre-

kajevalnici, kakor bi lahko imenovali njegovo večno zakajeno sobo, še pogovarjala in modrovala o politiki in o samomorilskem Hitlerjevem napadu na Sovjetsko zvezo, ki smo ga kljub dogovoru s Stalinom za trdno pričakovali, in seveda tudi o njegovem porazu, o katerem nisva dvomila.

Zdelo se mi je zanimivo in za notranjo svobodo tega človeka značilno, da se je Župančič ob italijanski okupaciji spet vrnil k Danteju, ki ga je v mlajših letih prevedel precej. Zdaj mu je zbudila zanimanje njegova Vita nuova, ki vsebuje poleg sholastičnih komentarjev vrsto prelepih ljubavnih sonetov. Prevedel je dva od njih. Enega mi je pokazal v pisarni; njegov prvi stih se je končal s pridevnikom, ki je veljal Beatriki: mična. Opomnil sem mu, da Beatrika za Danteja pravzaprav ni bila mična, njegov odnos do nje da je bil pobožnejši. Pregledal je sonet še enkrat in mi pritrdil: »Mislim, da imate prav. Ne, to ne more ostati.« In čez dan ali dva mi je pokazal isti sonet, ki se je zdaj začel: »Tak plemenita in tak čista sveti gospa se moja.« Tako strog je bil do svojega dela in tako neodjenljiv v iskanju točnega izraza. Zato je bil lahko strog tudi z drugimi.

To je bilo že po ustanovitvi Osvobodilne fronte, o kateri sem Župančiča s Kidričevim soglasjem obveščal od vsega začetka, da sem ga s tem hrabil in bodril. V njegovih zapiskih iz časa ob razpadu Jugoslavije bomo brali o njegovem iskanju izhoda iz kaosa, v katerem smo se znašli. Tam premišlja, ali ne bi kazalo mobilizirati sokolov in kmečkih fantov, da bi prevzeli skrb za red in disciplino. Osvobodilna fronta pa je prinesla realizacijo njegove zamisli in kajpada še veliko več. Pozdravil jo je, posebno pa se

je navduševal ob ideji o oboroženem odporu zoper okupatorja, ki ga je strastno sovražil. Strme in z velikim zadoščenjem je spremljal rast našega gibanja in pritrjeval vsem njegovim odločitvam. Vedel je za naš radio in za Slovenskega poročevalca, kakor tudi za osnovno organizacijo, seveda tembolj za temeljne točke njenega programa. In kmalu po prvih spopadih partizanov z Italijani me je v gledališču na pisalni mizi presenetil iz bogvedi kakšnega zvezka iztrgan listek, na katerem je bila z okorno, toda razločno pisavo napisana pesem Pojte za meno. Presenečen sem jo prebral in jo kajpada takoj priznal. Motila pa me je v drugi kitici vrsta, ki se danes glasi: »škripal in hlipal med pečine«. Stopil sem z listkom v njegovo sobo in mu ga pokazal, češ pogledajte, kaj sem našel na mizi. Pesem, sem rekel, je imenitna, nekoliko pa me moti tale verz. In sem mu ga pokazal. Sam si ga ne upam popravljati in bi ga tudi ne znal. Morda pa bi ga hoteli popraviti vi; če kdo, vi gotovo imate to pravico. Poslušal me je, ne da bi trenil, vzel list v roke in se zamislil. »Da, to je je gotovo najtežji stih v pesmi,« je rekel stvarno. »Če mi daste nekaj časa, morda najdem boljšo rešitev.« In vse — on in jaz — kakor da gre za pesem neznanega avtorja. Prihodnji dan mi je prinesel novo verzijo, ki sem jo kajpada sprejel. Potem je izšla pesem v Slovenskem poročevalcu. Tudi ta zgodbica kaže, kako dostopen je bil ta veliki umetnik za utemeljene pripombe in kako strastno voljan je bil dognati svoje delo do zadnje besede.

Čeprav skorajda ne bi znal tega natančneje razložiti, pa le nekoliko čutim, zakaj se je Župančič v tistih hudih časih zelo pogosto zatekal k Prešernu. Miniaturno izdajo njegovih pesmi je imel stalno pri sebi, kakor smo jo nekoliko kasneje nosili s seboj tudi partizani. Človeku je nemara vse lažje, če ima kjerkoli ali v čemerkoli varno pribežališče. Župančič je nekoč govoril in pisal, da je Trubar sicer prvi, Prešeren pa da je edini in da je pravzaprav oče slovenstva. In h komu naj bi se zatekal, če ne k njemu, ki mu je bil dvakrat oče? V teh prvih mesecih okupacije mi je po nekih prazničnih dneh, naših in italijanskih, pokazal obe štirivrstičnici Prešernovega soneta Zgodi se včasih, pri čemer je posebno poudaril drugo:

*Vesetje onih glasen hrup oznani,
pojo trobente, piščal k tamburini;
obhajajo v srca ga globočini
v samotnih kotih ti, z nočjo obdani.*

Nakar mi je dejal: »Prešeren nas ne zapusti v nobeni sili. To je pesnik svojega naroda za vse večne čase.«

Glede Prešerna je bil nenavadno občutljiv. Gledal ga je visoko nad seboj in nad vsem, kar je duhovnega nastalo med Slovenci. Nekega večera sva sedela sama v kavarni Union. Menila sva se o tem in onem, ko je pristopil k mizi soliden gospod srednjih let, ki ga nisem poznal, nemara kak intelektuallec. Prosil je za dovoljenje, ki ga je dobil, in prisedel je. Načel je takoj pogovor o ritmu v poeziji in je kmalu prišel na dan s tezo, da je Župančičev stih ritmično čistejši in popolnejši od Prešernovega. Ker sem opazil, da se na Župančičevem čelu zbira huda ura, kakor vselej pri podobnih diskusijah, sem neznanca opozoril, da je Župančič spisal esej o ritmu in metrumu, v katerem da lahko najde vse potrebno o tem vprašanju, glede katerega se je z najinim nočnim gostom strinjal že prenekateri naš literarni pikolovec. Toda

mož ni popustil. Trdil je, da esej pozna, da pa se ne strinja z njim in da vztraja pri svoji sodbi o Župančičevem in Prešernovem verzu. Tedaj ga je Župančič resno namrščen prosil, naj ne govori več o stvari. In ko je sprevidel, da možakar ne namerava odjenjati, mu je dejal z vljudno odločnostjo: »Poslušajte, gospod, o stvari ne razumete nič, ker pa ne mislite končati, bo bolje, če sedete k tistile mizi,« mu je pokazal s prstom, »ali se pa tja preseliva midva.« Odselil se je seveda začuden gost, ki Župančiča očitno ni mogel razumeti. Zapustil pa je tudi kavarno.

Kdor je hotel kakor koli njega povzdigovati nad Prešerna, je slabo nalletel pri njem. Ker sem bil o njegovi iskreni ponižnosti pred Prešernom povsem prepričan, sem se moral vpraševati, kam vendar postavlja tega pevca on, ki je samega sebe imenoval sina daljnih carstev ali preroka božjega in ki je v sebi čutil duha, sorodnega duhu vsemirja? Kaj in kje je bil v njegovih predstavah Prešeren? Ko smo leta 1926 proslavljali Prešerna v Mariboru, je Župančič recitiral Sonete nesreče. Recitiral jih je pretresljivo. Pripetila pa se mu je v šestem sonetu majhna nesreča, ni se mogel odločiti, kako naj v izreki uskladi rime: sklepi, oklepi in tēpi. Bil je zelo razdražen zaradi tega, prav nesrečen. Ko je sonete bral kasneje v ljubljanskem radiu, se je odločil po Prešernu za odprte ēje v vseh treh rimah. Dasi je imel nekoliko brenčec in nosljajoč glas, je recitiral prepričevalno in toplo, brez slehernih recitacijskih trikov, naravno. Ljubljanski radio pa je seveda magnetofonski trak uničil ali zbrisal, namesto da bi recitacijo prenesel na ploščo. Govorila sva nekoč o vsem tem, toda obrnil je pogovor na sonete in njih tragično veličino. Pri tem pa se je spomnil nečesa neprijetnega in spregovoril je, kakor da se obotavlja, kakor da mu je težko izreči svojo misel: »V celem ciklu vidim eno samo šibko mesto. V zadnjih stihih drugega soneta pravi Prešeren: »Zija nasproti življenja gnus, nadlog in stisk nemalo« in beseda, nemalo je v zvezi s temi težkimi izrazi, kakršni so življenja gnus, nadloge in stiske — preslabotna.« Bilo mu je hudo.

Nekaj dni pred mojim umikom v ilegalo sva imela v gledališču spet pogovor o Prešernu. Govoril mi je, da je pri tem velikem pesniku popolno vse, čisto zagotovo pa je prepričan, da je Sonetni venec, ki je tako mojstrsko obvladana, nepopisno komplicirana oblika, povsem brez napake ali šibkosti. Prikimal sem verjetno nekoliko zadržano, kar je opazil, in je malce burno vprašal: »Ali morda ni res? Ali poznate v njem kako slabo ali vsaj ne povsem dognano mesto?« Namesto odgovora sem mu v miniaturi izdajal pokazal dvanajsti stih štirinajstega soneta in mu rekel, naj mi ga prebere. Zamislil se je, nakar je bral: »Naj pesmi milost tvoja vsaj obsije...« Seveda je poudaril besedo 'pesmi', saj sta naslednja dva verza odvisen stavek, ki se nanaša nanjo. Rekel sem, da sem ta naglas sicer pričakoval, da pa je prošnja tega verza izrečena, in to s poudarkom izrečena že na koncu dvanajstega soneta in še v trinajstem. Kajti v dvanajstem pravi Prešeren: »Ak' hočeš, da bi zaljši cvet rodile... jim iz oči ti pošlji žarke mile.« Trinajsti pa to prošnjo razvija do upanja: »In gnale bodo (poezij cvetlice ali pesmi) nov cvet bolj veselo.« Vrh tega se navedeni stih štirinajstega soneta vendarle slabo veže s prvo tercino, v kateri izraža strah, da bi Juliji poezije ne bile nadležne, nakar sledi: naj pesmi milost njena vsaj obsije. Spričo te zveze te skoraj obide skušnjava, da bi poudaril besedo obsije, kar pa spet ni sprejemljivo in kar je tudi anticipirano v milih žarkih iz njenih oči. Ne poudarek na 'pesmi' ne na 'obsije' tedaj ne stopnjuje pesnikove prošnje, ki bi tu morala

biti zadnjič izrečena stopnjevano. Ostane še beseda milost. Toda k njeni milosti se obrača ves zadnji del venca, če ne sploh cela pesnitev. Župančič me je poslušal nesrečen. Preverjal je moje trditve po knjižici, naposled pa se je globoko prizadet zgrabil za lase in obupano bruhnil: »Zakaj ste mi to povedali!« Čez dan ali dva pa me je poklical v pisarno takoj po prihodu in mi nekako skoraj pomirjeno in spravljivo dejal: »Če bi bil jaz Prešeren, bi ta stih napisal takole« in mi je prebral verz Prešerna-Župančiča, ki ga žal ne znam ponoviti. V spominu mi je, kakor da je bil zadovoljiv. Rad bi ga spet slišal ali videl, toda vojna leta, ilegala in partizanstvo so mi ga izbrisali. Morda si ga je pa Župančič le kam zapisal, čeprav trdijo poznavalci njegove zapuščine, da ga ni najti nikjer. Bolečine, ki je je bil sposoben zaradi te senčice na Prešernovem umotvoru, pa ni mogla zbrisati v mojem spominu nobena stvar.

Nekoč, veliko poprej, mi je povedal zgodnico iz svojih prvih gimnazijskih let v Novem mestu. Njegov sostanovalec in sošolec je nekega dne prišel domov in mu zasopel povedal senzacijo, da imajo tam in tam v mestu »levarco«. Župančič mi je z vzdignjenimi rokami in z razkrečnimi prsti pokazal, kako je planil na noge in stekel tja, kjer je namesto levinje, ki jo je upal videti, našel ververico. S to epizodo mi je hotel povedati, kakšne težave je imel kot Belokranjec s slovenščino. Jaz pa sem v zgodbi videl in si zapomnil važno potezo njegovega značaja: silovitost njegove želje po doživetju in njegovo neučakano odločnost. Neka različica te posebnosti je ostala v njem vse življenje. In kaj vem zakaj, toda čutil sem jo tudi v bolečini nad Prešernovim stihom.

V tej bolečini pa sem čutil še nekaj, kar mi je dalo misliti. Zakaj ste mi to povedali? Verjetno bi mu tedaj ne smel povedati? A kaj se to pravi? Da pesniku navsezadnje ni bilo do resnice? Da si je želel ostati v zablodi, seveda lepi? Če si to sme želeli pesnik, kritik si tega ne sme. Njegova stvar je doznati, kar je in kakor je. Gotovo tudi on ne išče v umotvorih napak. Toda če se mu nepopolnost oglasi sama in ga sama opozori nase, ji mora prodreti do bistva, čeprav bi imel rajši pred sabo popolnost, ki jo seveda mora razbirati drugače. Pesnik pa mu pravi: zakaj ste mi to povedali? To je globoka in značilna razlika med njima, ki sem jo v odnosu do Župančiča vznemirjen občutil večkrat. Ali jo je občutil on? In če jo je, kako jo je občutil? In spet, zakaj v njegovem odnosu trajna senca neprijaznosti? Ali zaradi razdrtih iluzij? Se pravi zaradi neljube resnice, ki pa je kritiku edini zakon, edina dolžnost? Ta spomin in to razmišljanje sta v meni prekrila vse, kar sem še doživel z njim po tistem dnevu, če se nisem prav kmalu nato sploh podal v ilegalo, ki je pomenila čisto drugačno življenje in budila čisto drugačna čustva in misli. In še eno me je spremljalo ves čas partizanstva: njegove pretresljive tožbe nad tem, da ne more več dihati.

Odtrgan od doma in od gledališča sem prebil v Ljubljani še kaka dva meseca. Ves čas pa sem bil v stiku s tovariši izvršniki; novice o političnem položaju pa sem poslušal na sejah Izvršnega odbora Osvobodilne fronte. Teh sem se udeleževal redno, kakor tudi redkih plenumov. V začetku maja 1942 pa me je tovariš Kidrič opozoril, da me Italijani intenzivno iščejo in da bi storil prav, če bi odšel iz Ljubljane kam na osvobojeno ozemlje. Takrat mi je umrla prva žena in sin Tit se mi je pridružil v ilegali, ker je italijanska policija skušala prijeti vsaj njega. Kot ilegalca sva sicer prisostvovala ženini smrti v Šlajmerjevem domu, kjer naju je varovalo osebje tega zavoda.

Pogreba pa se po navodilih naše obveščevalne službe nisva smela udeležiti, kajti Italijani so naju hoteli tam presenetiti. Kak dan nato je sin odšel na Dolenjsko k rodbini ženine prijateljice Rauterjeve, jaz pa sem se še kak dan kasneje odpravil na osvobojeno ozemlje v Loško dolino in tam v znano graščinico Koča vas, kjer sem čakal na zvezo z Izvršnim odborom fronte, katero sem po partijskih zvezah dobil čez kaka dva meseca, se pravi ob začetku italijanske ofenzive na Notranjsko. Takrat sem se poslovil od Župančičeve in moje Koče vasi, kjer sem v tistem času prevedel Molièrove Učene ženske. Dva dneva pred odhodom v gozdove sem odposlal rokopis v Ljubljano. V Koči vasi so me ves čas spremljali spomini na Župančiča in pri delu me je bodril njegov nekdanji prevajalski tempo, ker mi je nekoč pripovedoval, da je v dobrih časih prevajal po kakih stodvajset rimanih verzov na dan. Pri Učenih ženskah ga nisem nikoli dosegel, ker sem v svojem najboljšem dnevu dosegel samo stodeset stihov. Ko je bilo delo s to komedijo končano, sem predzadnji ali zadnji dan prevedel še štiri prve stihe Ljudomrznika, ki me je potem spremljal skoraj do kraja partizanskih časov. Med svojim bivanjem pri grofici Greti Schollmeyerjevi sem se pogosto sprehajal po grajskem vrtu, tam sem velikokrat gledal kolovoz, ki vodi iz tamošnje Vrhnike na slikovito Racno goro, in sem si v mislih stalno ponavljal prirejen Župančičev verz iz Dume: »Tam v svobodo gre, tamkaj v bodočnost gre cesta ...« In tako je bilo. Tudi ta pesnik me ni zapustil niti v tistih težkih dneh.

V partizanih so nas v poročilih, ki smo jih večidel redno prejeli iz Ljubljane, obveščali tudi o Župančiču, ki se je kot bolnik zatekel v Šlajmerjev dom. Poročila so bila ugodna, zakaj predstavljala so nam ga kot zavednega pristaša Osvobodilne fronte in našega boja za svobodo. Drugačnih vesti o njem tudi nismo pričakovali. Zato smo ga v jeseni leta 1943 kot dr. Antona Pesnika izvolili v Kočevski zbor predstavnikov slovenskega naroda. Spomladi naslednjega leta pa sem dobil nalogo, naj pesniku pišem in ga povabim v partizane. Pisal sem mu dolgo pismo, v katerem sem mu naštel razloge, zaradi katerih bi bilo nadvse važno za našo stvar pred Slovenci in pred svetom, da bi se nam pridružil. Kaj bi ta njegov korak pomenil za naše borce! Sporočil sem mu tudi, da bi bil njegov prevoz do skrajnosti zavarovan v vsakem pogledu, da bi ga po prihodu na osvobojeno ozemlje takoj prepeljali z avionom ali na Vis ali kamorkoli v Južno Italijo, kjer bo tudi poskrbljeno za njegovo bolniško nego. Zaključil pa sem pismo, ki je bilo sicer uradno, vendar pa resnično prisrčno, nekako takole: če bi vas pa, dragi mojster, kljub vsem našim pripravam na tej poti doletelo tisto, kar se partizanom lahko pripeti vsako uro, bi vaša smrt povečala vse vaše delo in ves naš boj. Pismo je, kolikor vem, prejel. Naše vodstvo je opravilo vse potrebno, toda pesnik v stanju, v kakršnem je bil, ni mogel tvegati te vendarle naporene poti. Moje pismo pa je verjetno uničil; v njegovi zupuščini ga niso našli. Takrat nekako je prišla do nas še njegova pesem Tja bomo našli pot, ki je bila natisnjena v vseh naših publikacijah in sto in stokrat recitirana na partizanskih in terenskih mitingih.

Potem pa so prišli dogodki, ki so zaključili vojno in nam prinesli svobodo. Prva slovenska vlada je vkorakala v Ljubljano 10. maja 1945, kjer jo je pred univerzitetnim poslopjem na Kongresnem trgu pozdravil Župančič, ki je že prejšnji dan po radiu pozdravil partizanske čete ob njihovem vstopu v mesto. V njegovem pozdravu novi vladi sem vsaj jaz čutil pomembno sim-

boliko. Človek, ki je bil najvišja moralna avtoriteta slovenskega življenja do tistega trenutka, je zdaj izročil svojo avtoriteto in oblast v nove roke. Tam, pred univerzo, sva se objela in poljubila, z drugimi tovariši in predstavniki novega časa pa se je pozdravil z vso prisrčnostjo, predvsem pa z Borisom Kidričem. Nato je zbrani množici prvi spregovoril on. Bili so dnevi velikega, pijanega zmagoslavja. Prepričan sem, da je bil brezmejno srečen tudi Župančič. In prepričan sem, da je tudi takrat vedel, kako ga Prešeren spet ni zapustil, saj je pisal o svetopisemskem Mojzesu:

*Od daleč vгледаš zemljo zaželeño,
povrnjena veselja je zamuda
in plačana so pota polna truda,
srce otrpne ti razveseljeno ...*

Njegov narod je prispel v obljubljeni deželo Kanaan. Svojo radost je pesnik izrazil še v vrsti govorov, desetega maja pa je zaključil svoj govor v radiu z besedami: »Velika radost je v meni in hotel bi jo razliti čez vsa slovenska srca, čez vse tiste, ki se vesele, da dihamo spet svobodni zrak Slovenije, Jugoslavije ...«

Težko je iz te vznesene zgodovine prestopiti v ozki svet osebnih odnosov in spominov nanje. Toda taka je zahteva tega pisanja. Ko se je vihar na plima navdušenja nekoliko polegla, sva šla z Župančičem nekega dne skupaj proti domu. Imela sva isto pot. Na začetku Gradišča sva srečala nekega igralca-partizana, ki se je s pesnikom veselo pozdravil v prijateljskem tonu: »Zdravo, Oton, kako je s tvojim zdravjem?« in tako dalje. Stisnili smo si roke in igralec je odšel. Nenadoma me je spreletel občutek, da je Župančič rahlo v zadregi. In res se je kmalu nato obrnil k meni in rekel: »Taki so pač bili časi, v Ljubljani smo se bratili na široko, midva pa se še vikava. Toda če želite, lahko preideva na ti.« Niti najrahljše nejevolje ni bilo v meni tisti trenutek, toda zdelo se mi je iz čisto drugih razlogov, da ponudbe ne morem sprejeti. Povedal sem mu, da se poznavam več kot trideset let, da sem se najinih odnosov in njihovega izraza tako zelo navadil in da bi mi bilo skoraj nerodno te navade zdaj spreminjati. Videl je, da mi je res težko in je naglo privolil, kolikor sem mogel čutiti, brez najmanjše prizadetosti, čeprav bi jo spričo najinih nesrečnih odnosov vendarle lahko čutil.

Kasneje sva se srečavala večkrat, a večidel bežno, kajti logika časa osvobodilnega boja me je nujno vezala na politiko in na družbo, s katero sem preživel vojna leta. Vem, da smo ga v družbi z Mirosлавom Krležo enkrat ali dvakrat obiskali na Bledu v vili Kesslerjevih gospa, kjer smo naleteli tudi na Albrehta, ki je bil takrat ljubljanski župan. Leta 1946 ali 1947 sem ga za nekaj dni povabil v protokolarno vilo nad Bistrico pri Trzinu, kjer se je kljub astmi počutil nenavadno dobro in kjer sem prvič in zadnjič igral z njim tarok, ki ga sicer ni igral posebno dobro, ki pa mu je dajal veliko priložnosti za vsakršne šale in duhovite dovtype. Do resnejših, nedružabnih pogovorov pa tudi tam ni prišlo, čeprav je ves čas pozorno in, kolikor je mogel, aktivno spremljal našo mednarodno politiko.

Naposled pa je prišlo leto 48. V zgodnjih pomladnih dneh so me obvestili o kominformovskih zapletih s centralnim komitejem sovjetske VKPb. Kaka dva tedna kasneje pa sem dobil poziv, naj pospremim Otona Župančiča k maršalu Titu na Brdo. Tito naju je sprejel in je takoj začel

govoriti o sporu, zaradi katerega naju je povabil. Moje stališče glede zadeve mu je bilo znano, želel pa je slišati tudi Župančičevo mnenje. Pričel je tedaj in govoril vidno prizadet, toda kakor da govori z nekom, ki so mu dejstva znana. Poudaril je, da je komunistična solidarnost eno, ne smemo pa dopustiti, da bi bile zaman vse naše žrtve za svobodo, ki je ne smemo dati za nekaj imaginarnega, kakršno je absolutno vodstvo enega človeka pa tudi ene države nad državami in narodi, o katerih ne more imeti jasnega poznavanja. Pe četudi apelirajo na nas v imenu komunizma. Župančič pa seveda ni imel pojma in je med njegovim pripovedovanjem malodane omedlel od začudenja in groze. Ko je Tito to opazil, me je vprašal, ali mu nisem še nič povedal o sporu. Rekel sem mu, da ne, ker res nisem imel naloga, pa tudi ne pravice, da bi to storil. Nato je začel maršal s podrobnejšim historiatom, Župančič pa je nevarno bleдел in ko je Tito končal svoj zagovor za svojo in našo odločitev, pesnik ni mogel spregovoriti besede, tako zelo je bil poražen in pretresen. Temu se seveda ni čuditi. Kakor vsi mi, se je tudi on z vsem srcem oklenil misli o naši čim tesnejši naslonitvi na Sovjetsko zvezo, kar pa seveda ne bi smelo biti brezpogojno. Stalin pa je, kakor znano, zahteval ravno tako brezpogojno pokornost Moskvi, česar Župančič dotlej ni mogel vedeti in kar ga je nepopisno prizadelo in razočaralo. V svojem medvojnem delu je v pesmi Tja bomo našli pot oznanjal privrženost Moskvi in ob našem prihodu v Ljubljano je v svojem radijskem pozdravu v zadnjem stavku, ki sem ga tu že navedel, spet govoril o naši domovini, »zvezani za večno s Sovjetsko zvezo«, in še in še, kakor smo takrat mislili in govorili vsi. Zdaj pa nenadoma taka okrutna resnica iz ust prvega predstavnika našega osvobodilnega gibanja in prvega zaveznika Sovjetske zveze. Pretres je bil za tega, skoraj bi dejal, naivnega človeka, pretrd in njegova zgrajena in zvesta misel je težko dojela mračno kapricioznost samodržčeve politike, ki je hotela pomesti z vsem, za kar smo se bili in za kar so sto in stotisoči naših ljudi morali dati življenje. Na poti z Brda v Ljubljano je samo ječal in vzdihoval: »Strašno, strašno«. To je ponavljal in spet vzdihoval. Govoril sem mu, kar sem v tej zvezi govoril sam sebi in sem mu povedal o svoji odločitvi. Prikimal mi je, toda videl sem, da je vse to za tega visokega človeka nemara najstrašnejše razočaranje njegovega življenja, saj je pred kratkim doživel v svoji veri največje zmagošlavje, zdaj pa ga je ravno zaradi te vere zadel najhujši udarec in to komaj leto dni pred koncem njegovega najvišjega stvarstva zvestega življenja. Nikomur od nas takrat ni bilo dobro. Njemu je bilo strašno. Toda njegov slovenski in jugoslovanski patriotizem sta zmagala v njem.

Po tej težki poti sem ga še nekajkrat obiskal na njegovem domu, ki ga zaradi bolezni skoraj ni več zapuščal. Zdel se mi je utrujen, od dolge, v vsakem smislu dramatične poti izčrpan in potreben pozornosti, ki mu je navsezadnje ni manjkalo. Pogovarjala sva se o jeziku, ki mu je bil zmeraj drag in svet in ki ga je imel v svojih zadnjih letih kot predstojnik Inštituta za kulturo slovenskega jezika na skrbi. Poslušal sem ga in gledal in se spominjal takrat že davnega pogovora pri Kolovratu, kjer smo se ob smrti nekega znanca pogovarjali o smrti in o odnosu tega ali onega od nas do tega neizbežnega konca vsega živega. Župančič nas je poslušal, spremljal naše modrovanje, nenadoma pa je rekel: »Nikoli nisem mogel prav verjeti, da bom kdaj umrl. In če naj bom iskren, ne verjamem tega niti danes. Dasi se mi zdi jasno, da to vendarle mora priti. In zdaj imam več kot petdeset let.« Takrat se nisem mogel zadržati in sem mu segel v besedo. »Jaz pa to vem

za trdno in vsak trenutek od svojega petnajstega leta, ko sem se tega zavedel prvič dokončno in za zmeraj.« On pa samo: »Čudno, čudno«, in se je zamislil v nekaj svojega. Tako je bilo takrat pred davnimi leti. In kako je z njim zdaj? Zdelo se mi je, da zdaj verjame in da mu je kljub veliki utrujenosti in hudi bolezni s to vero težko. V njegovih bistrih in še vedno živih očeh je bilo veliko žalosti.

Ob enem teh obiskov sem mu izročil tudi knjigo s svojim prevodom ruske klasične komedije Gribojedova Gorje pametnemu. Župančič je prevod takoj prebral, o čemer pričajo dragocene opombe v knjigi, ki sem mu jo poklonil. Bral jo je očitno zelo pozorno, toda spregovoril o prevodu ni. V tedanjih najinih pogovorih se do literature nisva več prekopala. On jo je zapuščal, kakor ga je zapuščalo življenje, jaz pa se na žalost takrat še nisem vrnil k nji.

In naposled nas je doletela vest o njegovi blagi smrti. Pri pogrebu je bil ponovno deležen vseh priznanj in časti, jaz pa sem bil preveč odsoten in zgubljen, da bi bil mogel v poslovnem govoru jasno povedati o njem, kakšen edinstven in čudovit človek, kakšna osebnost odhaja z njim v nepovrat, kako urejeno in to v višjem smislu urejeno se nam je zdelo življenje pod njegovo moralno avtoriteto dolga leta in leta. In kako pobudno in bogato mi je bilo življenje ob njem, kljub temu, da v usodni uri najinega prvega srečanja in znanstva zvezde in nebesna znamenja očitno niso stali ugodno.

Bratko
Kreft

Fragmentarne glose

Stoletnica Župančičevega rojstva me je prehitela. Že zdavnaj sem hotel napisati spomine nanj in na srečanja z njim. Ne samo, kadar sem segel po kateri izmed njegovih knjig, ker sem si zaželel spet slišati zven njegovega stiha, tiste svojevrstne muzike njegovega pesniškega jezika, zaželel znova in znova doživljati misel in čustvo, vsebino in bit njegovega umetniškega dela. Tudi brez njegove knjige v roki se ga večkrat spo-

minjam, saj sem v marsičem njegov dolžnik. Oton Župančič se je v predvojni kraljevini, kjer sem bil pri njeni policiji slabo zapisan, večkrat zavzel zame, čeprav sva bila različnih političnih in svetovnonazorskih prepričanj, ki so si med seboj v marsičem nasprotovala. Razložek pa je bil še v tem, da je bil